

Filológia és hungarológia*

Köszönöm a lehetőséget az általam itt képviselt Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság nevében is.

Egy idézettel kezdem, majd fogalommeghatározásokra térek ki. Ady Endre egy kései, talányos verse az első idézet. Nagyon rövid vers ez, a címe *Jönnek jobb napok*:

Jönnek majd jobb napok is
S egyszer
(Be jó lesz, ki megéri),
Torkig a fürtelemmel

* Az előadás némileg bővített, irodalomjegyzékkel ellátott változata időközben megjelent a Tuomo Lahdelmát köszöntő Festschriftben: Bene Sándor: Filológia és hungarológia. In Fenyvesi Kristóf, Tuomo Lahdelma (szerk.): *Intézmények, folyamatok és kutatások a nemzetközi magyarágtudományban: a Jyväskyläi Egyetem magyarágtudományi programjának első húsz éve. / Institutions, tendencies and research in the international Hungarian Studies: the first twenty years of the Jyväskylä University's Hungarian Studies program.* Jyväskylä–Pécs, 2013, 93–105. (*Spectrum Hungarologicum*, 7).

S emlékezve
Megállítjuk
A gonosz szédítőket,
A tegnapi időket.

És csöndesen megkérdejük:
Milyen halált akartok,
Buta és elnyűtt,
Régi, ostoba kardok?
Egyszer,
Tele emlékezettel
Még kérdezni is merünk:
Jönnek még jobb napok is.

Annyi első olvasásra is nyilvánvaló, hogy a költő egy közösség nevében beszél és kérdez, egy bekövetkezendő vagy már be is következett kudarc, vereség, tragédia, a háború árnyékában, a múlt és jelen ok-okozati viszonyáról és a jövőt illető remény alapjairól. A buta és elnyűtt régi ostoba kalandok nem csupán az értelmetlen harcot, az öncélú háborút jelölik, hanem a „tegnapi idők teljességét gonoszul szédítő” gondolkodásmódot szimbolizálják. Ha jönnek jobb napok, azok azért lesznek jobbak, mert már csupán egyetlen kérdés merül fel: hogyan tüntessük el a múltat?

Igen ám, de a végleges eltüntetés lehetetlen, mert ahhoz, hogy kérdezni merjük, mégiscsak tudnunk kell, hogy mire kérdezzünk. Másként nem szabadulhatunk, csakis tele emlékekkel. Az emlékezés és a feledés ugyanazon paradox ökonómiájáról van szó, amire Friedrich Nietzsche 1875-ös *Mi, filológusok* című, nagy botrányt kavart pamfletje is felhívta a figyelmet. Ebben az esetben az antikvitás rekonstrukci-

ójára törekvő klasszikus filológiáról van szó, amennyiben túllép antikvárius, öncélúan felhalmozó tudományvoltán, ha vállalja a kritikai szemléletet, ha tudomásul veszi, hogy szelektálni is kell az emlékek között. A szelekció, a feledés pedig csakis erkölcsileg igazolható. A döntés felelőssége itt a filológusé, illetve a történészé. Mi az, ami hasznos és mi az, ami nem, a jelen és a jövő számára? Ady és Nietzsche figyelme két irányba tekint. A múlt teljes megismerhetősége, a filológia teljhatalma téves és káros illúzió, ennél már csak egy tévesebb és károsabb van: az, amely a fentiekből a teljes megismerhetetlenségre következtet, amely a morális döntés felvállalása helyett minden morális szempont relativitását hirdeti.

Ideje rátérni az ígért fogalmi definíciókra. Első közelítésben a hungarológia a magyarságról való tudományos igényű beszéd, annak a logosza, hogy mi is az a „Hungarus”, mi is az a sajátosan „magyar”. A válasz közismerten megközelíthető több tudományág eszközeivel, ám a tárgy azonossága közös interdiszciplináris keretet biztosít. Ugyancsak első közelítésben a filológia a jelzett tárgyról folytatott tudományos diskurzus hogyanját határozza meg, kijelöli annak elméleti alapfeltevéseit, eredményesnek ígérkező módszertanát, megmondja, hogy *miként* érdemes szeretni a tárgyat – erre utal a szóösszetétel „filo-” előtagja. Ez a megfontolás képezte az alapját Klaniczay Tibor 1974-es, a magyarságtudományt rehabilitálni igyekvő híres írásának, amelynek bevezetőjében megjelenik az egyenlet: hungarológia = magyar filológia. A magyar filológia, idézve őt: „a magyarságnak mint etnikumnak, mint nemzetnek, mint történelmi utat bejárt társadalomnak, mint nyelvnek a kutatása, röviden: magyar filológia”. Ezért lett és maradt bő

két évtizedre Társaságunk neve Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság. A társaság munkájának a kezdeti, az 1970-es évek végétől induló felhalmozó, értékmentő, extenzív szakaszában a „Magyar Filológiai” elnevezés nemcsak politikai szempontból volt védhető, hanem indokolta az eredeti tudomány módszertani alapozását is.

Lépünk kicsit közelebb ehhez a fogalomhoz. A „Hungarus”, illetve a „magyar” jelzők korántsem ártatlan szótári szinonimák. A latin terminus eredetileg olyan értelmiségieket jelöl, akik származástól függetlenül politikai és/vagy kulturális értelemben magyarországi identitástudattal rendelkeztek. Így írták be magukat külföldi egyetemek matrikuláiba, így léptek be a nemzetközi *res publica litteraria* virtuális terébe, Janus Pannoniustól Oláh Miklóson át Czvittinger Dávidig és tovább. Hogy ez a Hungarus-tudat mikor magyarizálódott, miként vált a szónak, ha nem is származási, de mindenképpen nyelvi és nemzetközi értelemben magyarrá a 18–19. században, nos, ennek története van. Ilyen módon a hungarológia a történetével definiálható, a fogalom jelentése azonos lesz történetével, benne a vitatott eredetű eredettudatokkal és téves etimológiákkal is: a hun-magyar azonosítástól a „magyar” nevet a bibliai Magógótól eredeztető Kézai Simonig, vagy a Hungária nevet az „angaria” (szükség-ínség-nyomorúság) etimológiával magyarázó Révay Péterig.

A történelem megalkotásához források szükségesek, amelyeket fel kell támi, s ha töredékesek, akkor kontextusuk alapján kell értelmezni őket – ezt a rekonstrukciós munkát pedig a tágan értelmezett filológia volt hivatva elvégezni. A szemléltetés kedvéért maradok egy saját szakmából vett példánál, az irodalomtudománynál, de amit

mondok, azt a hungarológia többi társtudományára is érvényesnek vélem.

Tolnai Vilmos az idézett Ady-kötet megjelenése előtt, 1922-ben adta a következő definíciót a méltán nagyra becsült *Bevezetés az irodalomtudományba* című munkájában. Eszerint: „A *philologia* az irodalomtudománynak az előkészítő, alapvető foka, melynek tárgya a szöveg, célja és feladata a szövegnek minden oldali megállapítása, s elhárítása minden akadálnak, mely a szöveg teljes és tárgyilagos megértésének útjában áll. Foglalkozik tehát a szöveg hitelességével, hűségével, keletkezésével, nyelvi magyarázatával, értelmezésével és forrásaival. Így a filológia az irodalom bűváranak kifogástalan, kész anyagot ad át, amely biztos alapul szolgál következtetésekre, fejtegetésekre a történet megalkotásához.” Ne feledjük, hogy Tolnai pozitivista alapossága a szellemtörténeti iskola túlzásaival szemben fogalmazódott meg. Szemlélete védelmet jelentett minden későbbi – a tények és források fölött átlépő – ideologizáló törekvéssel szemben is.

Ebből a perspektívából az 1970-es, 1980-as években is többszörösen indokolt volt a „magyar filológia” terminus fenntartása, hiszen azt a tevékenységet jelölte, amivel a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság kutatásszervezést koordináló vezetősége valójában foglalkozott. Nevezetesen az egyes magyar tárgyú szakdiszciplínák művelői számára, itthon és külföldön, a források hozzáférhetőségének a biztosítása, az azokra vonatkozó elsődleges filológiai kutatások bibliográfiai információáramlásának elősegítése, annak reményében, hogy azután ki-ki a maga területén hozzáláthasson a Történet összeállításához.

Csak röviden emlékeztetnék az aranykorra, a társaság hiánypótló konferencia-kiadványaira. A periodikák közül a

Lymbusra, a *Hungarian Studies*ra, és mindenekelőtt a ma is felülmúlhatatlan, óriási bibliográfiai anyagot mozgató, ám finanszírozás hiányában sajnos megszűnt *Hungarológiai Értesítő*re. Továbbá az ezekkel párhuzamosan más intézményi keretben, de ugyancsak a Társaság prominenseinek közreműködésével működő, éppen mára beérő anyagfeltáró sorozatokra, mint a szegedi Adattár-kötetekre vagy a *Régi Magyar Költők Tárára*, a *Régi Magyar Próza Emlékekre*.

Az egyes diszciplináris területek legjobb művelői mindvégig igyekeztek lépést tartani szakmájuk nemzetközi szakirodalmával, amelyet természetesen nem hagytak érintetlenül a hullámokban érkező tudományelméleti és módszertani paradigmaváltások. Sajátos módon a magyarságtudomány egészében ezek nem tudták megingatni a filológiába vetett bizalmat. Egészen a 2000-es évek elejéig, amikor az irodalomtudomány felől érkező kultúratudományi fordulat nyomán erőteljes támadás érte ezt a sokszor reflektálatlan bizonyosságot. Kulcsár Szabó Ernő hangsúlyos megszólalásaira gondolok itt elsősorban, amelyeknek egészen sajátos akusztikát biztosított az, hogy maguk is a *cultural studies* túlhajtott fordulatával szembeni fellépésből fakadtak, a hermeneutikai irodalomtudomány pozícióit védelmezték, annak immár bevettnek számító eljárásait kérték számon a magyarságtudomány művelőitől.

A nagy visszhangot kiváltó jyváskylái plenáris előadás szövegéből idézek egy rövidebb részletet. Az írja Kulcsár Szabó professzor, hogy „a hagyományos szemlélet a hatástörténeti események következményeit az időbeliség olyan parazitális képződményeinek fogja föl, mint amelyek letisztítandó rétegekként fedik el az utódok elől az egykor még közvetlenül hozzáférhető tények igazi lényegét. A tényszer-

rúen létező identitás lényegi visszakereshetőségének emlékezete nálunk ezért egy olyan higgadt filológia defenzív kultuszában ölt ma még testet, melynek anakronisztikus autoritásigényével – a hungarológia nem kis hátrányára – csak saját módszertani tanácsstalansága vetekszik.” Azért ez egy kemény csattanó a végén. A bírálatban nem véletlenül bukkannak fel Tolnai és az általa képviselt iskola alapterminusai (tisztítás, igazi tények, stb.). *A hungarológia hagyománya – filológiai felügyelet alatt* című alfejezetből idéztem. Sokan úgy érezték akkor, hogy bomlasztó erejű támadás érte a hungarológia tárgyát. Ha valaki lemond a magyarság fogalmának organikus-esszenciális körülhatárolásáról, akkor felszámolja magát a magyarságtudományt is. Nekem az az érzésem azóta is, hogy a valódi célpont itt persze nem a tárgy, hanem a módszer volt, a pozitivistá filológiai alap, azaz Kulcsár Szabó professzor nem ellenünk, hanem értünk haragudott. Ezért fogalmazott meg kritikát. Kétségkívül igaz ugyanis, hogy az emlékezés, a történetírás hogyanja mélységesen összefügg az emlékezés tárgyának irányának kijelölésével.

A *Literatura* című folyóirat 2002-es évfolyamában megjelent tanulmányában (*A látható nyelv elkülönítése: Hermeneutika és filológia*) Kulcsár Szabó Ernő megállapítja, hogy „a hazai irodalomtörténet-írás beteges immunitása folytán a filológiánknak minden megújulási szándéka ellenére csupán két pozitivistá paradigma oltalmában sikerült elhelyeznie szegényes praxisát”. Betegesen immunisak tehát a filológusok és az irodalomtörténészek. Mondanom sem kell, hogy a sarkos megállapítás nagy port vert fel, és 2003 tavaszán az ELTE Bölcsészettudományi Karán egész napos ülészak tárgyalta az „ügyet”. Az összejövétel azóta „filológus-vita”

néven ismert az irodalmár körökben. Úgy tűnik, bizonyos mértékben valóban fordulatot jelzett a tudományszakban. Ennek a vitának a nagyon rövid mérlegét próbálnám megvonni három pontban, természetesen leegyszerűsítően, mivel műhelytanácskozáson vagyunk.

Az első a „régire” és az „újra”, az „irodalom” és a „literatúra” fogalmaira vonatkozik, ugyanis a kritikának kimondatlan előfeltevése volt a filológiával szemben, hogy az „irodalom” fogalma alatt csupán a posztromantikus irodalom, azaz a szépirodalom értendő. A régi korok literatúrája kívül esik ezen a körön, mert az nem az originalitás, az ihletettség, a fikció, az esztétikai élvezet, hanem a tanítás, az imitáció és a variáció terminusai között értelmezhető. Az azóta eltelt években ez a merev szembeállítás minden területen oldódni látszik. Az akkori vita egyik meghatározó résztvevője, Kecskeméti Gábor kutatásainak jóvoltából ma már az irodalomtudományi hermeneutikai irányzat Magyarországon is szembesül és szembenéz saját kora újkori, vagyis régi irodalmi genesisével, s ennek következménye a hungarológiára nézvést rendkívül pozitív, hiszen a régiség rehabilitálásával a teljes magyar múlt beemelődik a kultúratudomány kutatásra érdemes, olykor paradigmákat meghatározó témái közé.

A Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság újabb történetének legsikeresebb vállalkozása a doktori iskolai konferenciák sorozata, amelyeken egyre erősebb régi irodalmi és történelmi szekciók bukkannak fel, és ezek előadói teoretikusan is érvényes újításokkal szoktak előállni, termékeny eszmecserét folytatva a modern kor elméleti érdeklődésű képviselőivel. Ez a germanisztika, az anglisztika területein már régóta evidencia, nehéz volna olyan új

irodalom- vagy általános kultúraelméleti paradigmával előállni, amely nem számol el például Shakespeare-rel és modern recepciójával. Nálunk azonban sokáig a különböző korszakok specialistáinak kölcsönös egymást lenézése volt a jellemző, aminek természetesen a régi magyarosok látták kárát a pályázati és projektfinanszírozási rendszerben. Úgy tűnik, ez a szembenállás, többek között s jelentős részben ennek a vitának az eredményeképpen, oldódik.

Nem hagyhatom megemlítetlenül, ha már a doktoranduszok, a fiatalok számára rendezett nemzetközi magyarságtudományi konferenciákról beszélünk, az itt ülő Géczi János tanár úr nagyon komoly segítségét, aki az *Iskolakultúra* című lapban nyomtatott formában is teret adott egy válogatásnak. (A Társaság ezeknek a konferenciáknak az anyagát, pénz hiányában, elektronikus formában tudta csak eddig megjelentetni.)

A másik aspektus, amit a vita eredményei közül hangsúlyozni szeretnék: a morális szempont „visszavétele” a filológiában és a textológiában. Kulcsár Szabó Ernő eredeti felvetése a filológiai praxis elméleti reflektálatlanságáról szólt. A filológia teljhatalmát vizionáló mítosz azonban már akkor, a kezdet kezdetén hamisnak bizonyult. Azt hiszem, magukat a hermeneutákat és recepcióesztétákat lepte meg a leginkább, hogy az általuk vérpozitivistának vélt filológusok, és azok közt is főként a régi irodalom- és kultúrakutatók, milyen irodalomelméleti érdeklődéssel és érzékenységgel próbálták meg az 1990-es évek közepétől reagálni saját szűkebb szakterületeik elméleti kihívásaira. A hermeneuta kritika továbbgondolása minden addiginál jelentősebb előrelépést hozott a magyarságtudomány szempontjából. Előszörban a filológiai munka morális és – bizony – politikai

reflektáltságát illetően. Vajon képes-e a filológia önmagát, önmaga relatív érvényének terhével bármit is rekonstruálni? Ez volt a kritika nyomán megfogalmazható kérdés. A válasz kézenfekvő, és ebben az irányban indult tovább a kutatás. Egyrészt nem általános relativitásról, hanem intencionált relativizálásról van szó: valahol, valakik, valamit relativizálni akarnak. Az önmaga tudományelméleti pozícióját reflektáló filológia tehát a jelen és a múlt köztes terében mozogva rá kell kérdezzen a jelen elvárásainak intencióira, a szándékok szociokulturális, történeti, sőt, olykor hatalmi hátterére is. Nem általában az *irodalom* mutat a maga rejtélyes hatástörténeti folyamatában szelekciós gesztusokat, hanem konkrét kritikai iskolák, folyóirat-szerkesztőségek, írói körök vagy egyetemi tanszékek és kutatócsoportok sokszor jelentős átfedést mutató személyi állománya. A kártyákat ki kell teríteni, a kritika része az irodalmi életnek. E tény belátása azóta lassan közhellyé válik a magyar irodalomtudományban is, és ezzel a filológia morális komponense, a hagyományok, a szövegek, a források, az értelmezések közötti reflektált választás erősödik és explicit lesz. A magyar klaszikusok legújabb, nagy sikert kiváltó kritikai kiadásaiiban – gondoljunk csak a Kosztolányi-kiadás köteteire – ma már teljesen természetes az irodalmi szöveg és a kiadó értelmezői szempontjait, elméleti és módszertani előfeltevéseit explicitte tevő kommentár együttes jelenléte egy kötetben belül. A recepciótörténet ideológiatörténeti kritikájában és a terjedelmes apparátusok összeállításában magától értetődően működik együtt a 20–21. századi kutató az ókortudóssal, a régi magyar irodalom specialistájával s a hungarológussal.

Ennek a megújulásnak, ha nem is a morálfilozófiai, de legalábbis morál-filológiai alapja a textológia megújulása

volt: az értelmezői hagyományok közötti választást ugyan is megelőzi a szövegek, szövegforrások és szövegvariánsok közötti választás gesztusa. 2003 óta a magyar textológia döntő megújuláson ment keresztül, s ebben jelentős szerepet játszottak a filológus-vita résztvevői. Az idézett Kecskeméti Gáborra szeretnék ismét utalni, aki az MTA Textológiai Munkabizottságának elnökeként beépítette a Bizottság szempontrendszerébe és praxisába a digitalizált szövegrögzítés ismeretelméleti tanulságait. Következtetése nagy vonalakban hasonló a pragmatikus-dekonstruktor nyelvelméleti vita következtetéséhez. A Jacques Derrida szkepszisét szkepszissel fogadó John Searle szerint attól, hogy egy kijelentés szükségszerűen elmosódott jelentéskontúrokkal rendelkezik, még nem minősül értelmetlennek. A befogadó részéről mutatott bizonyos együttműködési készség mégiscsak célba juttatja az eredeti szándékot. Attól pedig, hogy egy kritikai szöveg ismeretelméleti státusza nem azonos a matematikailag bizonyított, apodiktikus igazságával, még nem kell és nem is szabad lemondanunk a szöveg értelmezhetőségének felelősségéről. Ez a relativizált, a textológus morális döntéskényszerét is játékba hozó új szöveg tudományi szemlélet – látszólag, de csupán látszólag paradox módon – nem csak rehabilitálta a késő pozitivisták filológia eredményeket, hanem új virágzást is hozott a magyarságtudomány szempontjából kiemelten fontos forráskutatásban, a múlt magyar szellemi örökségének szisztematikus feltárásában. Csak címszavakban utalnék az elmúlt években lezajlott miskolci konferenciákra, amelyeken egy gyökeresen új, a hagyományt, a forrásokat a múlt és a jelen párbeszédében megszólaltató dialogikus textológia látszott kibontakozni.

Az utolsó szempont, amit felvetnék a filológus-vita tanulságait illetően, az irodalomtörténet szempontja. A *historia litterariá*nak vitathatatlanul központi szerepe van a nemzeti tudományok együttesében. Egyrészt azért, mert a nemzeti tudományok, sőt, a nemzet mint kulturális értelmezőközösség léte maga is attól függ, időről időre képes-e, akarja-e a saját írásos hagyományának történetét elmesélni. Másrészt pedig éppen azért, mert az elbeszélés nem válhat „buta és elnyűtt”, régi ostoba kardok anakronisztikus villogtatásává. Értelme csak akkor van, ha megújult, korszerű szempontok alapján fogalmazódik meg a történet.

Túlzás, sőt, botorság volna e szempontok megújulását csupán egyetlen eseményhez kötni. A tíz éve lezajlott filológus-vita e tekintetben maga is csupán indikátora bizonyos folyamatoknak, a szűkebb és tágabb szakmánkban zajló elméleti és módszertani vitáknak, de kétségkívül megvolt a maga helye és szerepe abban, hogy mára létrejöttek a – ha nem is az anyagi, de legalább a szellemi – feltételei annak, hogy széles konszenzus alapján íródjon újra a lassan éppen fél évszázada készült akadémiai, irodalomtörténeti kézikönyv, közismert nevén: a *Spenót* szintézise. Világossá vált, hogy nemzeti irodalomtörténet a régi módon nem írható újra, mert mind a nemzet, mind az irodalom fogalma alapvető újradefiniáláson esett át az elmúlt évtizedben. Az új irodalomtörténet elvi alapvetései, részint a már publikált tanulmányok, részint a ma még félnyilvánosak, az egyes korszakok kutatóközösségeinek belső szakmai vitaanyagai, a nemzetet egy önmaga szellemi határaival folyamatos vitában álló, kulturális közösségként határozzák meg. E határok mind politikai, mind nyelvi tekintetben képlékenyek. Az elmúlt évszázadok során nem csupán az államhatárok

változtak, s tették szükségessé azt, hogy egy magyar irodalomtörténetnek szükségképpen a Kárpát-medencei, sőt, a tágabb közép-európai régió fejleményeire is reflektálnia kell, azok kontextusában kell definiálnia és elbeszélnie önmagát – hanem a diszciplináris határok is, amelyekben belül (vagy olykor amelyek fölött) az elbeszélés kibontakozhat.

A nyelvi súlypontok is változóak, hiszen a magyar írásbeliség nyelve nem volt mindig magyar, hanem fokozatosan lett az. A hatalmas latin anyag mellett része a magyar irodalomtörténetnek a német, a horvát, a szerb, a román, a szlovák és más irodalmi örökség egy része is. A környező népek nemzeti irodalomtörténetei is e folytonos dialogicitás figyelembevételével újulhatnak meg, s nem láthatunk kisajátítási törekvéseket abban, ha bizonyos, általunk magyarnak elkönyvelt írókat ők is saját ön-elbeszélésük részévé tesznek.

Tekinthetünk akár messzebbre is. Amint Stendhal és Keats nem olaszok, de az olasz irodalom történetében szintén megvan a maguk szerepe, úgy a másik oldalon nemcsak a magyarul író emigráns íróink többes kötődése hangsúlyozandó, hiszen azok is részei lehetnek egy magyar irodalomtörténeti elbeszélésnek, akik befogadó közegük nyelvén írták, írják műveiket, még ha minden eset más és más is (Agota Kristof és Tibor Fischer közismert példáira utalok).

Az imént elmondottak nem csupán a térbeli, földrajzi regionalításra, hanem az időbelire is érvényesek. Az elmúlt évek szakmai vitái különösen élesen exponálták nem csupán a régi és az új irodalom lényegi különbözőségét, pl. az imitáció-elv és az originalitás-elv szembenállását, hanem az átmenetek, az összekötő szálak jelentőségét is. A periodizálásról folyó eszmecserek jótékony hatása nyomán a re-

neszansz kor kutatóinak válláról lekerült az előremutató, modern jegyek minden áron való keresésének ideológiai kötelme, és a modern korosok sem zárják ki vizsgálódásuk köréből mechanikusan a nem irodalmi, sőt, az archaikus jegyeket mutató szövegeket. A modernitás immár nem éles határ: mozog előre és vissza az időben – az átmenet egész korszakot alkot, nagyjából a 17. század közepétől a 19. végéig.

Mindez talán annak következménye, hogy az eszmetörténet és az irodalomtörténet viszonyrendje ma már gazdagon strukturáltak és reflektáltak bizonyul a régi kiszorítási, a részleges szempontok kizárólagos érvényesítése helyett. Attól, hogy az irodalom megszűnt pusztító hatás, következmény (marxista terminológiával: felépítmény) lenni, az irodalom még nem „önmagát” írja: határozott poétikai, sőt, politikai meggyőződések és intenciók által motivált szerzők, kritikusok és olvasók dialógusának eredménye. Hogy ennek a dialógusnak nemcsak gyakorlata, hanem poétikai, retorikai, historiográfiai, sőt, akár a teológiából vagy (az újabb korokban) a közgazdaságtanból származtatott szabályrendszere van, ma már evidencia; szűkebb értelemben akár az irodalmi kommunikáció elméletei is tekinthetők „irodalomtörténetnek”. A módszertani megújulás, a történeti kommunikációelmélet feltűnése és az intenciók rehabilitása pedig elvezet magának a „történet” fogalmának az újradefiniálásához is. A Történet azért lesz *egy* történet, mert az évszázadok folyamán egymással versengő, egymást felülírni igyekvő, kizárólagosságra törekvő és mégis dialógusra kényszerülő „történetek” történetét beszéli el. Egy kommunikáló közösség történetét, a mai – szerencsére le sosem zárható, legalábbis egyelőre még élő – viták gene-

zisét és genealógiáját. Azért lesz *egy* történet, mert a „mi” történetünk, a „magyarság” és a róla szóló „tudományé”.

Pontosítsunk: elbeszélés még nincs, csak készül – de kérdezni már merünk, merhetünk. Vagy Ady nyomán, szabadon: feledni csak tele emlékezéssel lehet. A régi kardokról (ide veled, oda vele) akár le is mondhatunk. A többes szám első személyről nem – az ugyanis egyszerre maga az emlékezés eszköze és tárgya. („Egyszer, / Tele emlékezettel / Még kérdezni is merünk...”) Ha így lesz, ha így marad, akkor talán valóban jönnek még jobb napok is.

Dunántúli források és hungarológia

Amikor elgondolkodtam ennek az előadásnak a kereteiről, akkor tulajdonképpen először az jutott eszembe, hogy Dunántúl mint tér mit jelent. Vajon ez a tér önmagában milyen forrásokkal rendelkezik? Úgy vélem, ezt a teret csakis interdiszciplináris igénnyel lehet megközelíteni. Egyfajta kontinuitást, Európához való kontinuitást is be lehet mutatni ezen a téren keresztül, gondolok itt mindenekelőtt a városokra, az Árpád-kori városokra, amelyek döntő része voltaképpen római alapokon nyugszik.

Az elmúlt évtizedekben azt láthatjuk, hogy annak ellenére, hogy számos munka látott napvilágot, amelyek a régiók történetének különféle aspektusait tárták föl, valójában a Dunántúl vonatkozásában átfogó munka nem született. A kísérletek között többet is említhetünk, például *A dunántúli vármegyék* című munkát. Tény, hogy interdiszciplináris megközelítések, művészettörténeti összegzés és történeti összefoglalók is megjelennek ebben a munkában. Alapvetően azonban azt gondolom, hogy a kiadó által megjelentetett más munkákhoz képest ebben a kiadványban egy kis